

NOTISER

Sam Owen Jansson: *Måttordboken*. Andra, reviderade och utökade upplagan. Utarbetad av Dan Waldetoft. Nordiska museets förlag. Stockholm 1995. 341 s., ill. ISBN 91-7108-384-7.

Den första upplagan av detta verk utkom 1950. Författaren Sam Owen Jansson var förste bibliotekarie vid Nordiska museet och en internationellt aktad metrolog. Boken blev snabbt slutsåld och har sedan dess betraktats som en svåröverkomlig men ovärderlig klassiker. Den tillkom under tidspress till en utställning på museet sommaren 1950, "Rätt våg och rätt skäppa", och förf. lär själv ha betraktat den som ett "hastverk". Han var sedan resten av sitt liv sysselsatt med att skriva en mer genomarbetad och utvidgad version.

Sam Owen Jansson avled 1985. Delar av manuskriptet till den nya utgåvan var då klara, men bara vissa partier. Nordiska museet tog initiativet till att boken skulle färdigställas och intendenten Dan Waldetoft har som redaktör haft ansvaret för tolkningen av Janssons excerpter och för de omfattande kompletterande forskningarna som har krävts. Den nya boken hedrar både honom och museet. Den är typografiskt föredömlig och mycket tilltalande formgiven.

Måttordboken är knappast ett arbete man sträckläser. När man som recensent tvingas till det går man lätt förlorad i invecklade måttresonemang. Metrologi är en komplicerad hjälpvetenskap. Många återkommande resonemang blir nästan störande, som t.ex. påpekandena om hur man "tog råge" vid äldre tiders uppmätningar och lämnade ett påslag till uppköparna för att kompensera för kommande svinn och lagerförluster. Men det är ett djupt orättvist sätt att läsa boken, som naturligtvis skall uppfattas som en uppslagsbok, till vilken man vänder sig när man stöter på äldre tiders måttermer. Och då måste vissa påpekanden göras om och om igen för skilda uppslagsord.

Som uppslagsbok är den enkelt och tydligt upplagd,

från "aln" till "övervikt". Den inleds med en kort metrologisk översikt och med uppställningar av de viktigaste rymd-, längd- och viktmåten för olika tidsepoker fram till decimalsystemets införande 1863. Här ges en lättillgänglig information om t.ex. hur många kannor som gick på ett ankare eller en tunna och hur relationerna mellan skeppund, lispund och skålpund såg ut. Boken avslutas med ett varuregister, där vikthenheterna anges för olika slags varor.

Hur man förr mätte avstånd, ytor och vikter för fasta och flytande varor är väl den viktigaste informationen man hämtar ur *Måttordboken*. För förståelsen av äldre tiders källor, både arkivaliska och t.ex. dagböcker, är det av största värde med denna handbok, med vars hjälp läsaren lätt kan översätta äldre tiders mått i vår tids värden. På köpet får läsaren en hel del kulturhistoria. Det är alltid lärorikt att se hur man utgår från den egna kroppen vid måttsangivelser: alnen, foten och famnen är goda exempel men också tummen, tvärhänden, stegget, tuppfjätet och stenkastet. Rymdmått och viktmått förefaller i en jämförelse som mer tillfälliga.

De sekler som boken i princip sträcker sig över, från 1500-tal till sent 1800-tal, utmärks också av en successiv standardisering. Under vasatiden var skillnaderna mellan olika landsändar påfallande och för införande av riksgiltiga mått fick man gå varligt och försiktigt fram. En stor del av uppslagsorden är dock regionala och giltiga blott för vissa landsändar. Inte minst fascinerande är de mycket vaga och opreciserade måtten. Ett sådant var "näverskomil", dvs. den sträcka som ett par nya näverskor höll för en vandrande man, ungefär en eller en och en halv mil. Uttrycket kastar naturligtvis också ett intressant ljus över finnmarkernas näverskorbruk. Den som skulle gå ett par mil kunde inte räkna med att komma fram i samma skor. Nya skor "tillverkades under gåendet i skogen", konstaterar förf. med hänvisning till Hyltén-Cavallius.

En stor del av uppslagsorden är måttermer, som blott användes för vissa bestämda varuslag. Att synålar för-

packas i "brev" är bekant även för vår tid. "Smördriteln" tillhör däremot historien liksom "konjakspiporna" och "höparmen". Begreppet "stavrum" för lagring av ved brukas väl knappast heller längre. Men företeelsen, att stapla veden mellan två uppställda stavar, är förmodligen vanlig även i 1990-talets svenska vedbodrar.

Möjligen kunde ordens etymologiska bakgrund ha ägnats litet större uppmärksamhet. Även termernas användning i överförd bemärkelse, i talesätt eller i litterära former, hade tillfört boken ett ökat läsvärde, om det givits utrymme för detta. Men boken är å andra sidan föredömligt saklig och koncentrerad. Den är utformad som en snabbt användbar handbok och som sådan kommer den mycket snart att bli en klassiker.

Mats Hellspong, Stockholm

Torsten Weimarck: *Akademi och anatomi*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1996. 383 s., ill. ISBN 91-7139-272-6.

Konstvetaren Torsten Weimarck har i flera arbeten analyserat hur anatomin – och i dess förlängning medicinen, blir en modern modellvetenskap. Den representerar en förnuftsstyrd världsbild som förnekar en besjälad, animistisk eller magisk uppfattning om världskroppens helhet. De offentliga anatomiska dissektionerna, som i Sverige för första gången genomfördes 1667, förutsätter en själlös kropp på obduktionsbordet, alltså en skarp åtskillnad mellan kropp och själ.

1996 publicerades Weimarcks stora verk *Akademi och anatomi – Några aspekter på människokroppens historia i nya tidens konstnärsutbildning och ateljépraktik, med särskild tonvikt i Stockholm och Köpenhamn fram till 1800-talets början*. Undertiteln kan tyckas något blygsam. Den är rikligt försedd med illustrationer både i form av bilder och citerat källmaterial såsom brev, tal, protokoll m.m. Den detaljerade notapparaten och källhänvisningstekniken lyfter fram ett annars svårtillgängligt material. Som en extra finess

finns en 70 sidor lång bilaga där två handskrifter författade av den excentriske anatomen Pehr Floding (1731–1791) återges med överstrykningar och allt.

För alla som intresserar sig för problematiken kring kropp, hälsa och medicin i vidsträckt mening är Weimarcks tankeväckande och skarpsinniga arbeten omistliga. *Akademi och anatomi* visar dessutom prov på en respektingivande grundforskning med ett källmaterial som kan brukas, tolkas och omtolkas av samtida liksom framtida forskargenerationer.

Lynn Åkesson, Lund

Dahlgren, Stellan och Florén, Anders: *Fråga det förflutna. En introduktion till den moderna historieforskningen*. Studentlitteratur, Lund 1996. 323 s., ill. ISBN 91-44-60701-6.

Att fråga det förflutna har blivit en metod som används av allt fler för att både tolka samtiden och forma framtiden. Det historiska intresset har kommit att omfattas också av andra än historikerna själva. De bägge Uppsalahistorikerna Florén och Dahlgren diskuterar i den här boken historievetenskapen som sådan, samtidigt som de på ett lättfattligt sätt gör aktuella frågeställningar och skolbildningar tillgängliga även för historiskt intresserade forskare inom andra ämnen. De berör såväl mer klassiska sätt att angripa problemen med att tolka det förflutna som nyare mentalitetshistorisk analys.

Boken följer en tänkt skrivprocess, från utgångspunkten, då en personlig fråga omvandlas till ett vetenskapligt problem, över olika teoretiska och metodiska angreppssätt inom historievetenskapen, till hur de olika perspektiven leder till olika sätt att begripliggöra historien. Man får inte bara en grundlig genomgång av den historiska forskningens fält – man får också veta var man kan hitta källmaterialet. Ett antal bilagor vägleder läsaren vidare såväl i vetenskapsteoretisk litteratur som i arkiv och bibliografiska hjälpmedel.

Birgitta Svensson, Lund